

УДК 398.3(=161.2)(477.54/62+477.52)

*Олійник Наталія Петрівна,
аспірант Харківської державної академії культури*

ЗВУКОВИЙ КОД ТРАДИЦІЙНОЇ ОБРЯДОВОСТІ КАЛЕНДАРНОГО ЦИКЛУ УКРАЇНЦІВ ХАРКІВЩИНИ

Мета роботи. На матеріалі традиційної культури Слобожанщини дослідити звуковий код, що є невід'ємною складовою календарної обрядовості. **Методологія дослідження.** Застосовано структурно-семантичний, соціокультурний та історико-мистецтвознавчий методи, які найбільш повно розкривають побутування обрядів календарного циклу. **Наукова новизна.** Усебічне вивчення звукового коду як сакральної складової, соціокультурне осмислення його унікальності в контексті розвитку традиційної культури та місця в етнотеатралізації. **Висновки.** Звуковий код календарної обрядовості в народній традиції Слобожанщини представлений як звукоімітація, обрядовий спів, ритуальні сміх, плач, галас, шум.

Ключові слова: звуковий код, обрядові пісні українців, звукоімітація, звуконаслідування, сакралізація.

Олейник Наталья Петровна, аспирант Харьковской государственной академии культуры

Звуковой код традиционной обрядности календарного цикла украинцев Харьковщины

Цель работы. На материале традиционной культуры Слобожанщины исследовать звуковой код, который является неотъемлемой составляющей календарной обрядности. **Методология исследования.** Применены структурно-семантический, социокультурный и историко-искусствоведческий методы, которые наиболее полно раскрывают бытование обрядов календарного цикла. **Научная новизна.** Всестороннее изучение звукового кода как сакральной составляющей, социокультурное осмысление его уникальности в контексте развития традиционной культуры и места в этнотеатрализации. **Выводы.** Звуковой код календарной обрядности в народной традиции Слобожанщины представлен как звукоимитация, обрядовое пение, ритуальны смех, плач, гам, шум.

Ключевые слова: звуковой код, обрядовые песни украинцев, звукоимитация, звукоподражание, сакрализация.

Oliynyk Natalya, Postgraduate of Kharkiv State Academy of Culture

The sound code of traditional ritualism of Kharkiv ukrainians' calendar cycle

Purpose of Research. The purpose of the paper is to research the sound code, the essential part of calendar ritualism which is based on materials of traditional Sloboda Ukraine culture. **Methodology.** The author uses the structural and semantic, social and cultural art and historical methods to analyse the existence of rituals of calendar cycle. **Scientific Novelty.** Comprehensive studying of the sound code shows it as the sacral part and social and cultural understanding of its uniqueness in the context of development of traditional culture, and its place in ethno-theatricalization. **Conclusions.** The sound code of calendar ritualism in folk traditions of Sloboda Ukraine is presented as the sound imitation, ritual singing, ritual laugh, cry, clamor and noise.

Key words: sound code, ritual songs of Ukrainians, sound imitation, onomatopoeia, sacralization.

Актуальність теми дослідження. Дослідження звукового коду традиційної обрядовості календарного циклу як невід'ємної складової етнотеатралізованого дійства та необхідності його застосовування на науковій основі в сучасних постановках. Сакральна-магічна основа дійства дає змогу глядачеві осмислити конкретний обряд та правильно його витлумачити.

Аналіз досліджень і публікацій. Звуковий код у календарній обрядовості в етнологічному, етнолінгвістичному та етномузикологічному аспектах досліджували Т. О. Агапкіна [1; 2], А. К. Байбурін [3], П. Г. Богатирьов [4], Л. М. Виноградова [5], М. С. Грушевський [7], А. І. Іваницький [9], О. В. Курочкін [10], О. Є. Левкієвська [11], О. О. Пашина [13; 15], В. Я. Пропп [16; 17], С. М. Толстая [18], В. В. Усачова [19] та ін.

Мета статті – простежити звуковий код календарної обрядовості на матеріалі традиційної культури Слобожанщини.

Виклад основного матеріалу. У традиційній культурі звуковий код є невід'ємною складовою будь-якого обрядового дійства календарного циклу. У звуках закладено послання, передбачення тощо. Кожна людина вміла їх читати. Учені вважають, що звуковий (акустичний) код включає в себе як природні звуки, так і звуки, створені людиною, у тому числі й спів [11, с. 44].

Звуковий код можна поділити на природні та штучні складові. До природних звуків і шумів належать ті, що безпосередньо пов'язані із зовнішньою природою (метеорологічні, звуки тварин, птахів, плазунів) і людиною, яка здатна видобувати різноманітні звуки (свист, гикавка тощо). Штучні, що створювалися людиною для посилення певних ритуальних дій (звуконаслідування, звуки та мелодії, створені за допомогою музичних інструментів; шуми та звуки, що використовувалися в обрядових діях для досягнення конкретної мети; поетичні тексти та обрядові вокальні жанри календарного циклу, а саме: колядки, щедрівки, веснянки, петрівчані, купальські тощо). Як і природні, штучні шуми і звуки також виконували апотропеїчну функцію в циклі календарних обрядів.

За традицією, щоб рік видався вдалим, необхідно було піклуватися з початку нового року. Удатним уважали, якщо в господарстві велася худоба, птиця і був багатий урожай. Коли господар вносив сіно у хату, щоб покласти на покуть, то спершу кидав його на долівку і наказував дітям качатися по ньому, щоб був гарний приплід худоби. Діти качалися, а батько приказував: «Качайтеся, щоб худоби було, як накачано».

Дії, що здійснювала людина під час календарних свят, були своєрідним знаком. Під час святої вечері на Різдво, якщо хтось із дітей чхне, батько дарував ягнятко чи телятко. Це означало, що новий рік для дитини буде щасливим.

Звукоімітація, яку створювала людина, уважалася позитивним знаком для ведення господарства. Тому обряди з елементами звуконаслідування здійснювали в перший день Різдвяних свят по всій Україні [19, 128; 4, 184-185].

На Слобожанщині на Різдво господиня сунула горщик із кутею по лаві і промовляла: «Куві – ноги не криві». Так робили, щоб поросята плодилися. Під дію з кутею господиня промовляла особливі слова. Коли ставила кутю на покуть, причитала: «Кво-кво-кво, щоб квочки сідали» або «Кво-кво-кво, виведи двадцять одно». Діти зображали маленьких курчат, імітуючи їхні звуки: «Пі-пі-пі». Гармонія

мала бути не лише в тому, скільки курчат вилупиться, важливо, щоб вони були симпатичними. До цього були особливі примовки. «Коли мати несе узвар на покутя, то дітей тріпає за волосся й каже: Щоб лупилися чубатенькі, рябенькі» [21]. Коли діти у хату заносили сіно і клали його на покуть, то приказували «Тю-тю-тю...» [22], цим самим імітуючи всіх курей: і маленьких, і великих.

На Харківщині звуконаслідування могли використовувати не лише на Різдво, а й на Новий рік. Однією із головних дійових осіб на свято був полазник. У обрядах він наділявся сакральними рисами, і йому приписувалася здатність приносити добробут в оселі, які він відвідував. Після здійснення ритуалу посипання господиня сідала і квоктала. Уважалося, що після цієї дії будуть навесні сідати квочки [12, 80]. Не обов'язково сама господиня мала виконувати імітацію поведінки квочки на гнізді. Вона частенько просила полазників сісти на поріг і посидіти, приказуючи: «Сідайте на поріг, щоб квочки сідали». Кожне слово, що вимовлялося обрядовим персонажем у святкові дні та під час виконання конкретних обрядодій, набувало сакрального значення.

Обряди під час зимових свят, що імітували голоси птиці, худоби, а також їхню поведінку та відповідні рухи, відомі у всіх слов'янських традиціях. Імітацію під час обряду із встановленням куті на покуть здійснювали як дорослі, так і діти, але обов'язково члени родини. Наприклад, квоктати могли всі члени родини: батько, коли вносив сіно, мати, коли ставила кутю, і діти.

У календарній обрядовості знаком може бути не лише слово, предмет, звукоімітація, але й дія, за допомогою якої досягався бажаний результат. На Сорок святих пекли сорок пташок, які називали «жайворонками», «сороками». Пташок саджали на паличку й виходили на город, або тримали в долонях, піднімали догори й примовляли: «Піть-піть-піть...». Звуконаслідування і дія символізували швидкий приліт птахів із вирію, що віщувало настання тепла [13, 107].

Звукоімітацію також використовували пастухи, коли загубилася худоба [6, 97]. Подібний звичай використовували на Харківщині. За допомогою звукової імітації і димаря люди гукали не лише худобу, а й птицю, яку необхідно було повернути в господарство. Коли довго немає вдома когось із членів родини, його також гукали в димар, вірячи, що дим здатен передати звістку про те, що на людину чекають удома. Особливо це стосувалося заробітчан, чумаків чи воїнів, які довгий час не поверталися з походу чи війни.

Для власного добробуту людина використовувала не лише імітацію звуків чи дію. Коли навесні чи влітку довго не було дощу, літні жінки здійснювали обряд жертвоприношення жаби, яка, за віруваннями, пов'язана зі стихіями земної і небесної вологи [15, 95]. Біля кринички ловили жабу, розпинали її на роздвоєній гілочці, били, щоб вона кричала і просила дощу [14, 128].

Не лише про збільшення поголів'я худоби, а також її збереження піклувався господар. Щоб зберегти молодняк, на Водосвяття при освяченні води в річці чоловіки тричі стріляли із рушниць. «Люди казали, що вовків розганяють» [21]. Ймовірно це робили для того, щоб пострілами налякати вовків і щоб вони не заходили в господарські хліви та не брали молоду худобу, яка щойно починала плодитися. Аби бути оберегом, постріли з рушниць «не потребують вербального супроводження» [11, 53].

Домашні тварини були помічниками дівкам у ворожінні про щасливе заміжжя. Під Новий рік дівчата насипали куті, клали кісточки від сухофруктів і виходили з мискою на поріг слухати долю. Звідки загавкав собака, туди й заміж треба йти.

Сакральну функцію на Різдвяні святки виконували ряджені. Коли згадати давні часи, мисливці також рядилися в шкури тварин, на яких мали йти полювати. Імітація рухів та голосу передбачала вдале полювання. У XVIII – XX ст. перевдягання та звукоімітація використовувалися для приплоду худоби та птиці. Рядженим притаманно було не лише зміна костюму, надівання маски чи розмальовування обличчя, а й зміна тембру голосу. Це потрібно було для того, щоб заплутати присутніх і щоб вони не здогадалися, хто ховається під костюмом чи маскою. Коли водили козу, то в обряді цей персонаж спілкувався з присутніми за допомогою звукоімітації козинячого мекання. Тобто, відбувалося повне злиття людини з образом тварини. У структурі календарних обрядів найбільш важливі моменти повторювалися. Колядники тричі запитували господарів дозволу завести козу до хати. За традицією, господар двічі відмовлявся, а за третім разом дозволяв зайти до хати.

Окрім імітаційної магії та звуконаслідування, звуковий код міститься в наспівах обрядових пісень. Так, у колядках та щедрівках він спрямований на побажання збільшення приплоду худоби та птиці в господарстві, а також здоров'я і щастя. М. С. Грушевський зазначав, що «уже О. Потебня справедливо пояснив сей процес в колядковім матеріалі. Ті описи багатства, життя, краси, мудрості господаря, котрі містять вони, се не прості поетичні прикраси-пербільшення: се магичні закляття на щастя, оперті на вірі в чудодійну здібність слова наводити те, що ним сказано. Коли колядники малюють в таких перебільшених рисах багатство дому, нечисленні урожаї, безконечні стада господаря, вони зовсім не мають заміру описувати дійсність,.. Колядники своїми розкішними образами накликають се багатство, щастя, шану і славу на свого господаря... Обрядові і пісенні поздоровлення і величання – се рід закляття на щастя, на здоровля» [7, 136].

У текстах щедрівок також закодоване побажання добробуту господарю з приходом весни. У слобожанських щедрівках співалося: «Ластівочка-щобетушечка / Щебетала на кошару, / А в кошарі лежать воли, / Лежать воли й у три ряди, / А корови у чотири, / Бички, телички у три дядочки» [12, 73].

А. І. Іваницький зазначає «В етномузикології обрядові наспіви називаються або груповими мелодіями (Ф. Колесса), або наспівами-формулами (Є. Гіппіус)... Групові мелодії обслуговують десятки й сотні текстів, а назва наспів-формула вказує на іншу їх функцію – знаковий зв'язок з обрядом, ситуацією» [9, 15]. Варто наголосити, що «місія збереження сакральних уявлень та їх ритуально-магічного відправлення випала на долю саме наспівів землеробської обрядовості: як символів ініціації, як «пускових механізмів» обрядових асоціацій» [9, 14]. С. Людкевич розподіляє фольклорно-музичні традиції на езотеричну та профанну [9, 14]. «Езотеричний – той, хто нині народжується і має повернути суспільство до осягнення традиційної культури і посилення духовних інтересів» [9, 11].

Слід зауважити, що обрядові пісні виконувалися в певний сакральний проміжок часу. Щедрівки і колядки не будуть співати навесні, так само як і купальські пісні не співали взимку. У традиційній культурі люди чітко сліdkували за виконанням конкретних дій у певний часовий відрізок. Спів обрядових пісень не у «свій» час міг зашкодити співакам, а то й громаді в цілому. Наприклад, у Великий Піст не дозволялося співати пісні, веселитися. Молодь не ходила на вечорниці, чітко дотримуючись конкретних правил, бо люди ретельно готувалися до Великодня. «Піст проводився тихо, навіть не збираються на вулицю» [8, 749]. У піст дозволялося співати лише веснянки, що мали на меті пробудити вегетативні сили природи. Як правило, веснянки співали за селом на узвишші з метою охоплення більшого простору [11, 53]. Навесні, під час поведні, річки розливалися, дівчата з хлопцями сідали на човни і співали веснянки «аж луна розлягалася» [23]. Спів на відкритій місцевості «сприяв підсиленню фонічного ефекту співу» [2, 45]. Троєцько-купальські свята також відбувалися гучно і весело. Отже, обрядові співи під час календарних свят набувають більшої сакральності. Після свята Купала селяни починали готуватися до жнив, тому «вулиці» тимчасово припиняли своє існування.

Ритуальний галас, сміх були невід'ємними складовими великих свят календарного циклу. На Різдво колядники заходили до хати, несучи із собою дошку. Її клали на долівку і вибивали ногами ритми (чи пританцьовували) у такт колядки [20]. Респондент пояснювала це так: «щоб лучче було чути». Ймовірно цю дію виконували з метою створення ритуального шуму, який використовували для оберігання оселі від небезпеки [11, 55-56]. Ритуальний шум був притаманним великим календарним святам, після яких деякий час панувала тиша.

За традицією, на Купала молодь стрибала через вогнище. Уважали, чим вище стрибнеш, тим буде кращий урожай. Стрибки супроводжувалися різними словами, які вигукували невимушено. Малі діти перестрибували через купи будяків та кропиви. При цих діях здійснювався ритуальний галас і сміх. За розповідями інформантів, «веселощі набували найвищої емоційності о другій половині дня, а під вечір, як бешені, поробимося» [24].

Пропп В. Я. у дослідженні «Проблеми комізму і сміху» наголошує, що «сміху приписувалась здатність не лише підвищувати життєві сили, а й пробуджувати їх» [16, 211]. Сміх і галас супроводжував ритуальне «знищення» обрядового «Козла» на Масляну на Харківщині. Фіналом було скидання «Козла» із сніжної гірки. Дія відбувалася під загальний сміх і веселощі, що мало магичний характер. Це підтверджують і вчені. «Апотропеїчна функція звуку найбільш яскраво і послідовно виявляє себе в обрядах провідного типу, що здійснилися у переломні моменти календарного циклу – головним чином на початку весняного сезону (Масляна) і в його кінці (Троїця, купальсько-петровський цикл)» [1, 37]. Ритуальні плачі в поєднанні з обрядовими піснями також мають місце в календарних обрядах, особливо троєцько-купальського циклу [17, 85].

У традиційній культурі етнічних росіян відбувався обряд «похорон кукушки» під час Троєцьких свят, а в етнічних українців ритуальне знищення Мариньки, Уляниці на Купала. «Топити Уляницю йшли діти і старі. Коли несли до

річки ляльку, баби співали пісень, а одна баба, яка несла ляльку, плакала» [25]. У пісні мовилося саме про ритуальне потоплення антропоморфної ляльки: «Уляна Купала / У річку упала / Тричі виринала, / Раз потопала» [26]. Кульмінаційним моментом був гучний плюскіт води при викиданні Уляниці (лялька була вистругана із шматка крейди – Н. О.) у річку. Після цього діти бігли в село, не оглядаючись, боялися, що Уляниця перекинеться на відьму і наздожене їх.

Отже, «Світ наповнений не просто звуками. Усі вони суть «повідомлення», і завдання людини – почути і правильно прочитати їх» [3, 207]. Багато зразків звукових кодів звернено до природних стихій. Наприклад, коли люди чули перший грім навесні, намагалися притулитися до чогось дерев'яного, щоб спина не боліла. Звуки грому сповіщали про майбутній урожай. Коли грім гримів на «голий» ліс, тобто ще без листя, то рік буде неврожайним, а коли є листя, то це добра звістка. Бажаним був теплий дрібний дощ у травні, а не злива. Про це свідчить колядка, записана на Харківщині: «...А третій же гість дробен дощичок... / А як упаду тричі у маю, / І возрадується жито, пшениця, / Жито, пшениця, всяка пашниця» [12, 63-64]. За визначенням А. І. Іваницького, «колядки (частково й щедрівки) є символами ініціальної магії, тобто заговорами й чаклуваннями «на новий врожай». Ініціація пов'язана з початком річного сонячного циклу» [9, 26].

Наукова новизна. Усебічно розглянуто звуковий код як сакральну складову на матеріалі календарних обрядів Слобожанщини, доведено необхідність соціокультурного осмислення його унікальності в контексті розвитку традиційної культури та визначення місця в етнотеатралізації.

Висновки. У святкуванні обрядів календарного циклу наявні складові звукового коду (обрядові пісні, звуки тварин, птахів, метеорологічні звуки, звуки, що видобуває людина для підсилення конкретних ритуальних дій). Природні та штучні складові в обрядах доповнюють одна одну й наділяються символічними та апотропеїчними значеннями. Використання тих чи інших проявів залежить від послідовності ритуалів, їх розподілу в сакральному часовому просторі. Природні складові звукових кодів не потребують спеціального обрядового простору й не формують його. У штучних складових – обряд обмежений у часовому просторі.

В обрядах календарного циклу закладено ритуально-магічну символіку. Будь-який ритуал містить внутрішній сакральний зміст обрядової дії. У наш час сакралізацію традицій замінено профанацією. Не кожен може пояснити значення того чи іншого атрибуту, обрядової дії чи обрядового співу.

Необхідно враховувати внутрішню наповненість звукових кодів під час етнотеатралізації обрядів. Вивчення знаків дозволить правильно зрозуміти їх та уміло вплітати в канву етнотеатралізованого дійства. До сучасних постановок потрібно додавати сакральну-магічну основу обрядових дій. Це дозволить тимчасово занурити глядача у сферу традиційної культури та найбільш точно передати езотеричний зміст обряду.

Література

1. Агапкина Т. А. Звуковой образ времени и ритуала (на материале весенней обрядности славян) / Т. А. Агапкина // Мир звучащий и молчащий. Семиотика звука и речи в традиционной культуре славян / Отв. ред. С. М. Толстая – М.: Индрик, 1999 – С. 17-50.

2. Агапкина Т. А. Этнографические связи календарных песен. Встреча весны в обрядах и фольклоре восточных славян / Т. А. Агапкина. – М.: Индрик, 2000. – 336 с.
3. Байбурун А. К. Ритуал в традиционной культуре. Структурно-семантический анализ восточнославянских обрядов / А. К. Байбурун. – СПб.: Наука, 1993. – 240 с.
4. Богатырёв П. Г. Вопросы теории народного искусства. – М.: Искусство, 1971. – 511 с.
5. Виноградова Л. Н. Гадания по звукам / Л. Н. Виноградова // Мир звучащий и молчащий. Семиотика звука и речи в традиционной культуре славян / Отв. ред. С. М. Толстая – М.: Индрик, 1999 – С. 311-324.
6. Воропай О. Звичаї нашого народу / О. Воропай // Етнографічний нарис: у 2-х книгах. Кн. 2. – К.: Оберіг, 1991. – 441 с.
7. Грушевський М. С. Історія української літератури: в 6 т. 9 кн. Т. 1 / М. С. Грушевський. – К.: Либідь, 1993. – 390 с.
8. Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии Старобельского уезда. Очерки по этнографии края. Под ред. В. В. Иванова. Т. 1. – Х., 1898. – 1012 с.
9. Іваницький А. І. Хрестоматія з українського музичного фольклору (з поясненням та коментарями) / А. І. Іваницький // Навч. посіб. для вищих навч. закл. культури і мистецтв I-IV рівнів акредитації. – Вінниця: Нова книга, 2008. – 520 с.
10. Курочкін О. В. Українські новорічні обряди: «Коза» і «Маланка» (з історії народних масок) / О. В. Курочкін. – Опішне, 1995. – 377 с.
11. Левкиевская Е. Е. Голос и звук в славянской апотропеической магии / Е. Е. Левкиевская // Мир звучащий и молчащий. Семиотика звука и речи в традиционной культуре славян / Отв. ред. С. М. Толстая – М.: Индрик, 1999. – С. 51-72.
12. Муравський шлях – 97. Матеріали фольклорно-етнографічної експедиції / Упор. М. М. Краси́ков, Н. П. Олійник, В. М. Осадча, М. О. Семенова. – Х., 1998. – 360 с.
13. Народное музыкальное творчество: Учебник / Отв. ред. О. А. Пашина. – СПб.: Композитор, 2005. – 568 с.
14. Олійник Н. П. Залишки обрядово-магічних дій, пов'язаних з викликанням дощу на Харківщині / Н. П. Олійник // Проблеми історії та археології України. Зб. допов. Міжн. наук. конф. до 100-річчя XII Археологічного з'їзду в м. Харкові 25-26 жовтня 2002. – Х., 2003. – С. 126-129.
15. Пашина О. А. Календарно-песенный цикл у восточных славян / О. А. Пашина. – СПб.: Композитор, 2006. – 280 с.
16. Пропп В. Я. Проблемы комизма и смеха / В. Я. Пропп. – СПб.: Алетейя, 1997. – 287 с.
17. Пропп В. Я. Русские аграрные праздники / В. Я. Пропп. – М., 1963. – 141 с.
18. Толстая С. М. Звуковой код традиционной народной культуры / С. М. Толстая // Мир звучащий и молчащий. Семиотика звука и речи в традиционной культуре славян. / Отв. ред. С. М. Толстая – М.: Индрик, 1999. – С. 9-16.
19. Усачева В. А. Роль звукоподражаний в обрядовой практике / В. А. Усачева // Магия слова и действия в народной культуре славян. – М.: Ин-т славяноведения РАН, 2008. – С. 85-104.
20. Запис 1993 р. с. Гетьманівка Шевченківського р-ну Харківської обл. від Мірошник Марії Романівни, 1912 р. нар.
21. Запис 21.07.1994 р. с. Ковалівка Шевченківського р-ну Харківської обл. від Липової Параски Дмитрівни, 1906 р. нар.
22. Запис 31.07.1994 р. с. Гетьманівка Шевченківського р-ну від Котенко Марії Олександрівни 1913 р. нар. с. Кринки Шевченківського р-ну Харківської обл.
23. Запис 05.07.2000 р. с. Мохнач Зміївського р-ну Харківської обл. від Хрушової Євдокії Василівни, 1921 р. нар.
24. Запис 19.07.2000 р. с. Івашки Золочівського р-ну Харківської обл. від Шевченко Єфросині Кузьмівни, 1912 р. нар.
25. Запис 18.07.2003 р. с. Мала Вовча Вовчанського р-ну Харківської обл. від Передистої Ольги Федорівни 1929 р. нар.
26. Запис 22.07.2003 р. с. Червоноармійське Друге Вовчанського р-ну Харківської обл. від Шелест Марії Іванівни 1910 р. нар., с. Мала Вовча.

References

1. Agapkina, T. (1999). Sound pattern of time and ritual (based on the Slavs' Spring ritualism): The world is sounding and in silent. Semiotics of the sound and speech in traditional Slavs' culture. Moscow [in Russian].
2. Agapkina, T. (2000). Ethnographic connections of calendar songs. The meeting of Spring in rituals and folklore of eastern Slavs. Moscow [in Russian].
3. Bayburyn, A. (1993). Ritual in traditional culture. Structural and semantic analysis of the East Slavic rituals. SPt. [in Russian].
4. Bogatyryov, P. (1971). Issues on the theory of the folk art. Moscow [in Russian].
5. Vynogradova, L. (1999). Guessing on the sounds: The world is sounding and in silent. Semiotics of the sound and speech in traditional Slavs' culture. Moscow [in Russian].
6. Voropay, O. (1991). Customs of our people. Kyiv [in Ukrainian].
7. Gryshevskiy, M. (1993). History of Ukrainian literature. Kyiv: Lybid' [in Ukrainian].
8. Ivanova, V. (Ed.). (1898). Life and creativity of peasants of Kharkiv province of the Starobelsky County. Notes about region's ethnography: in 6 volumes. Volume 1 [in Russian].
9. Ivanytskiy, A. (2008). An anthology of Ukrainian music folklore (with explanation and commentary). Vinnytsia [in Ukrainian].
10. Kurochkin, O. (1995). Ukrainian New Year rituals: «the Goat» and «Malanka» (from the history of the folk masks). Opishne [in Ukrainian].
11. Levitskaya, E. (1999). Voice and sound in Slavic anthropical magic. The world which is sounding and silent. Semiotics of the sound and speech in traditional Slavs' culture. S. M. Tolstoy (Ed.). Moscow: Indrik [in Russian].
12. Krasnykov, M., & Oliynyk N., & Osadcha V., & Semenova M. (1998). Muravskiy Way – 97. Proceedings of the Folklore Ethnographic Expedition. Kharkiv [in Ukrainian].
13. Pashina, O. (2005). Folk music art. SPb.: Kompozitor [in Russian].
14. Oliynyk, N. (2003). The remains of ritual and magic actions devoted to summoning the rain in Kharkiv region. Proceedings of the International Conference, devoted to the 100th anniversary of the Archeological Congress. Problems of Ukrainian history and archeology. (pp. 126-129). Kharkiv [in Ukrainian].
15. Pashina, O. (2006). Eastern Slavs' calendar and singing cycle. SPb.: Kompozitor [in Russian].
16. Propp, V. (1997). Problems of comic and laugh. SPb.: Aleteia [in Russian].
17. Propp, V. (1963). Russian agrarian festivals. Moscow [in Russian].
18. Tolstaya, S. (1999). Sound code of traditional folk culture. The world which is sounding and silent. Semiotics of the sound and speech in traditional Slavs' culture. Moscow: Indrik [in Russian].
19. Usachyova, V. A. (2008). The role of sound imitation in ritual practice. The magic of words and actions in the folk culture of Slavs. Moscow: In-t slavyanovedenia RAN [in Russian].
20. Myroshnyk, M. (1993). Record from 1993. Getmanivka vil., Shevchenkivskiy distr. of Kharkiv oblast. 1912, folk [in Ukrainian].
21. Lypova, P. (1994). Record from 21.07.1994. Kovalivka vil., Shevchenkivskiy distr. of Kharkiv oblast. 1906, folk [in Ukrainian].
22. Kotenko, M. (1994). Record from 31.07.1994. Getmanivka vil., Shevchenkivskiy distr. of Kharkiv oblast, folk, Kyrynky vil. Shevchenkivskiy distr. of Kharkiv oblast. 1913 [in Ukrainian].
23. Khryshchova, E. (2000). Record from 05.07.2000 Mokhnach vil., Zmiyivskiy distr. of Kharkiv oblast. 1921, folk [in Ukrainian].
24. Shevchenko, E. (2000). Record from 19.4.2000. Ivashky vil., Zolochivskiy distr. of Kharkiv oblast. 1912, folk [in Ukrainian].
25. Peredysta, O. (2003). Record from 18.07.2003. Mala Vovcha vil., Vovcchanskiy distr. of Kharkiv oblast. 1929, folk [in Ukrainian].
26. Shelest, M. (2003). Record from 22.07.2003 Chervonoarmoyiske Druge vil., Vovcchanskiy distr. of Kharkiv oblast. 1910, folk, Mala Vovcha vil. [in Ukrainian].